

İsrail'in Kuruluşunun Teolojik Meşruiyet Sorunu: 1967 Altı Gün Savaşları Bağlamında Bir Değerlendirme

Rahim Ay

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi (ROR ID: 05ryemn72)

İslami İlimler Fakültesi

Assistant Professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences

rahimay@ybu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7267-5205

The Theological Legitimacy Problem of Israel's Establishment: An Investigation in the Context of the 1967 Six-Day War

Abstract

It is common for states to find theological causes for their own institutions, especially in the pre-modern period. However, in modern times, religious-based political powers establish a relationship between the establishment of the state and theological foundations and goals. One of the main pillars of theological causes is the expectation and belief in Christ. In this context, the belief of the expectation of Christ in the Jewish faith and the establishment of a Jewish state in the land promised by God is an important ideal. Political Zionism, which Teodor Herzl started with the Bazzel conference in 1897, is essentially an unreligious, racist and secular movement. Since the State of Israel was not established by God, it caused deep debates among the Jews.

The aim of this article is to clarify the problem of theo-political legitimacy of Israel's establishment as a state. Established in 1948 with unreligious and secular claims, Israel has sought to legitimize its establishment theologically since the day it was founded. The Six-Day War, which took place in 1967, was interpreted by the Zionists as a theological confirmation of Israel's foundation. In the 1950s, it clear that the Prime Minister of the Israeli Government, David Ben-Gurion, played a leading role in this interpretation as a political actor. Biblical narratives served as structure, tool, and discourse to Ben Gurion's everyday theo-political rhetoric. It is evident that the Nationalist Religious Party/Movement has managed to adopt the settlement policy in the occupied territories to a large extent, to other Israeli Jews who share neither their political stance nor their beliefs. According to them, this victory reinforced the sense of belonging of most Jews in the world, revived the optimism and hope of the Israeli people, and this was seen as a divine and miraculous intervention, a sign of approval of the Zionist enterprise. Henceforth, neither religious Jews nor non-religious secular Jews could ignore the sign of affirmation of this return "to the land of the first prophets."

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale intihal taramasından geçirildi/This paper was checked for plagiarism

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Rahim Ay).

Geliş/Received: 08 Ocak/January 2020 | **Kabul/Accepted:** 19 Mart/March 2021 | **Yayın/Published:** 20 Mart/March 2021

Atıf/Cite as: Rahim Ay, "İsrail'in Kuruluşunun Teolojik Meşruiyet Sorunu: 1967 Altı Gün Savaşları Bağlamında Bir Değerlendirme = The Theological Legitimacy Problem of Israel's Establishment: An Investigation in the Context of the 1967 Six-Day War", Eskiyei 43 (Mart/March 2021), 351-370. <https://doi.org/10.37697/eskiyei.856848>

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

The major changes brought about by the 1967 Six-Day War had profound religious-political repercussions on both clergy who saw the Jewish state transform into a Jewish state, and non-clerics traditionally linked to the secular definition of the state. The result of this was the demise of the Jewish state and the Jewish land duality. The change between the situation before the Six-Day War and the situation after it is also considered the clearest proof of this. The State of Israel is no longer seen as a gift for the Jews, but as God's revenge on non-Jewish nations. This situation, which can be seen as a theological-political project of modernity in essence, means nothing more than camouflaging the political ambitions of theo-political actors under the guise of theology and aiming to gain the support of large Jewish masses for their purposes. With the Six-Day War in 1967, political Zionism began to assume a religious identity and the State of Israel began to gain general acceptance in the Jewish community, with the exception of some Orthodox Jews. As the State of Israel, which was founded by the Jews and therefore does not have religious legitimacy, was successful in the Arab-Israeli wars, it gained widespread support and approval, considering that it was God's approval of the State of Israel. This was accepted as the purpose of God, and the thought that "we could not beat the Arabs if God did not support it" prevailed.

The results of the 1967 Six-Day War gave a significant amount of legitimacy they sought. However, not all Jews agree. Besides the theo-political meaning of seeing the 1967 Six-Day War as "a divine miracle and a theological confirmation of Israel's establishment" from the Zionist perspective, there are also those who see the same event as a "devilish plan" from the anti-Zionist perspective. According to those of this view, the Six-Day War is a devilish plan carefully prepared to lure Israel into a trap. According to this understanding, what needs to be done is to wait patiently by fulfilling the requirements of Judaism. Divine affirmation does not happen with wars fought for Zionist purposes. According to this understanding, what needs to be done is to wait patiently by fulfilling the requirements of Judaism. The theological discussions of Israel's foundation are not over. On the one hand, there is the Messiah expectation of traditional Judaism, and on the other hand, a situation in which Christ is instrumentalized by the Zionists for theo-political purposes.

Keywords

History of Religions, Israel, Political Theology, Theological Legitimacy, Zionism, Six-Day War

İsrail'in Kuruluşunun Teolojik Meşruiyet Sorunu: 1967 Altı Gün Savaşları Bağlamında Bir Değerlendirme

Öz

Devletlerin kendi kuruluşlarına teolojik nedenler bulmaları özellikle modernlik öncesi dönemde yaygın bir durumdur. Ancak modern dönemlerde de dinsel temelli politik iktidarlar devletin kuruluşu ile teolojik temeller ve amaçlar arasında bir ilişki kurarlar. Teolojik nedenler arasında önemli dayanak noktalarından biri Mesih beklentisi ve inancıdır. Bu bağlamda Yahudi inancında Mesih beklentisi inancı ve Tanrı eliyle vaat edilen topraklarda bir Yahudi devletin kurulması önemli bir idealdir. Teodor Herzl'in 1897'de Bazel konferansı ile başlattığı siyasi Siyonizm, özü itibarıyla laik, ırkçı, seküler bir harekettir. İsrail Devleti Tanrı eliyle kurulmadığı için Yahudiler arasında derin tartışmalara sebep olmuştur.

Bu makalede İsrail'in bir devlet olarak kuruluşunun teo-politik meşruiyet sorunu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. 1948 yılında laik ve seküler iddialarla kurulan İsrail, kurulduğu günden bu yana kuruluşunu teolojik olarak meşrulaştırmak istemiştir. 1967 yılında gerçekleşen Altı Gün Savaşları Siyonistler tarafından İsrail'in kuruluşunun teolojik tasdiki olarak yorumlanmıştır. 1950'li yıllarda İsrail Hükümetinin Başbakanı David Ben-Gurion'un bu yorumda politik aktör anlamında öncü rolü oynadığı görülmektedir. Kitabı Mukaddes anlatıları, Ben Gurion'un gündelik teo-politik retoriğine yapı, araç ve söylem olarak hizmet etmiştir. Ulusal Dinî Parti/*Hareket* 1967'den beri işgal edilen

topraklardaki yerleşim politikasını, kendilerinin ne politik duruşunu ne de inançlarını paylaşan diğer İsraili Yahudilere büyük oranda benimsetebilmeyi başardığı görülmektedir. Onlara göre bu zafer dünyadaki çoğu Yahudi'nin İsrail'e aidiyet hissini pekiştirmiş, İsrail halkının iyimserliğini ve umudu yeniden canlandırmış ve bu durum ilahi ve mucizevi bir müdahale, Siyonist girişimin onaylanma nişanesi olarak görülmüştür. Bundan böyle ne dindar Yahudiler ne de dindar olmayan laik-seküler Yahudiler "ilk peygamberlerin toprağına" bu dönüşün onaylanma nişanesini görmezlikten gelebilirdi.

1967 Altı Gün Savaşları'nın meydana getirdiği büyük değişiklikler, gerek *Yahudilerin* devletinin bir *Yahudi* devletine dönüştüğünü gören din adamları, gerekse geleneksel olarak devletin laik tanımına bağlanmış bulunan din adamı olmayanlar üzerinde derin dinsel-siyasal yankılar yapmıştır. Bunun sonucu da Yahudi devleti ile Yahudi toprağı ikiliğinin ortadan kalkması olmuştur. Altı Gün Savaşları'ndan önceki durum ile sonraki durum arasındaki değişim de bunun en açık kanıtı sayılmıştır. Artık İsrail Devleti Yahudiler için bir ihsan değil, esasında Tanrı'nın Yahudi olmayan uluslardan intikamı olarak görülmeye başlanmıştır. Özünde modernitenin teolojik-politik bir projesi olarak görülebilecek bu durum, teo-politik aktörlerin politik ihtiraslarını teoloji kılıfıyla kamufler edip, amaçları için geniş Yahudi kitlelerinin desteğini almayı hedeflemekten başka bir anlama gelmemektedir.

1967'deki Altı Gün Savaşlarıyla birlikte siyasal Siyonizm dinî bir hüviyete bürünmeye ve İsrail Devleti bazı Ortodoks Yahudiler hariç Yahudi toplumunda genel kabul görmeye başlamıştır. Zira özü itibarıyla Tanrı'nın eliyle kurulması gerekirken Yahudiler tarafından kurulmuş olan ve bundan dolayı dinî meşruiyet taşımayan İsrail Devleti, Arap-İsrail savaşlarında başarılı olmuş, bundan çıkarılan neticeyle Tanrı'nın İsrail Devletine onayı olduğu düşünülerek yaygın destek ve onay kazanmıştır. Bu, Tanrı'nın maksadı olarak kabul edilmiş, "Tanrı desteklemeseydi biz Arapları yenemezdik" düşüncesi hâkim olmuştur.

1967 Altı Gün Savaşları'nın sonuçları, aradıkları meşruiyeti önemli oranda vermiştir. Ancak bütün Yahudiler aynı fikirde değildir. 1967 Altı Gün Savaşları'nı Siyonist perspektiften "ilahi bir mucize ve İsrail'in kuruluşunun teolojik tasdiki olarak" gören teo-politik anlamının yanı sıra aynı olayı anti-Siyonist perspektiften "şeytani bir plan" olarak görenler de vardır. Bu görüşte olanlara göre Altı Gün Savaşları, İsrail'i tuzağa düşürmek için itinayla hazırlanmış şeytani bir plandır. Bu anlayışa göre yapılması gereken Yahudiliğin gereklerini yerine getirerek sabırla beklemektir. İlahi tasdik Siyonist amaçlar için gerçekleştirilen savaşlarla olmaz. Bu anlayışa göre yapılması gereken Yahudiliğin gereklerini yerine getirerek sabırla beklemektir. İsrail'in kuruluşunun teolojik tartışmaları bitmiş değildir. Bir yandan geleneksel Yahudiliğin Mesih beklentisi, diğer yandan Siyonistler tarafından Mesih'in teo-politik amaçlarla araçsallaştırıldığı bir durum söz konudur.

Anahtar Kavramlar

Dinler Tarihi, İsrail, Politik Teoloji, Teolojik Meşruiyet, Siyonizm, Altı Gün Savaşları

Giriş

"Seküler", "çoğulcu ve çok kültürlü", "sosyalist Siyonizm değerlerine bağlı", "barışçıl" ve "demokratik cumhuriyet" değerlerine dayalı bir kuruluş felsefesine sahip olduğu söylenen İsrail, aynı zamanda "dindar Siyonizm değerlerine bağlı", "Yahudi Devleti", "muhafazakâr", "tek millet ve tek kültür", "güvenlikçi", "savaşçı", "tavizsiz" "bölgesel güç", "nükleer güç" nitelikleriyle de tanımlanagelmıştır. İsrail'in birbirinden farklı iki devlet görünümüne sahip olması¹, üzerinde durmayı gerektiren önemli bir problemidir. Bu

¹ Haydar Oruç, "Sekülerlikten Radikalleşmeye: İsrail'in Kurucu Felsefesinde Konstruktivist Dönüşüm", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 4/1 (2017), 158; A. R. Taylor, *İsrail'in Doğuşu*, Çev. Dilek Akari (İstanbul: Pınar Yayınları, 1992).

problemin anlaşılması bakımından Altı Gün Savaşları olarak adlandırılan olayın teo-politik bir perspektiften çözümlenmesi önemli görünmektedir. Arap komşuları tarafından abluka altına alınan İsrail, 1967'de gerçekleşen Altı Gün Savaşlarında büyük bir askeri zafer kazanmıştır. Bunun sonucunda İsrail, Orta Doğu'nun yeni askeri süper gücü konumuna gelmiştir. Savaş, Suriye kontrolündeki Golan Tepeleri, Ürdün kontrolündeki Doğu Kudüs ve Mısır kontrolündeki Gazze ile Sina Yarımadası'nın İsrail'in eline geçmesiyle sonuçlanmıştır.² İsrail, Altı Gün Savaşları'nda, Eskiçağ İsrail'inin merkezi olarak kabul edilen Kudüs'ün Doğu Yakasını işgal eder. Bu olaydan sonra İsrail toplumu zafer kazanmış gibi görünse de aslında teolojik bir krizin de içine düşer. Siyonizm artık İsrail'in toprakları işgalinin yarattığı sorunlara çözüm üretmediği gibi teolojik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Yahudiler içinde Siyonistlere muhalefet eden bir zümre bu olaydan sonra görüşlerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamıştır.

Siyonistler ile muhalifleri arasında cereyan eden en önemli teolojik tartışmalardan biri, Yahudilerin İsrail topraklarına Mesih gelmeden önce dönüp dönemeyeceği hususudur. Siyonizm, geleneksel Yahudilikte benimsenen Mesih ve kurtuluş inançlarını kabul etmez. Yahudilerin, kendi kaderlerini bizzat çizmelerini, Tanrı'nın, Mesih'in ya da diğer ulusların desteğini aramadan yurtlarına dönmelerini, bir devlet kurarak uluslararası camiaya eşit şartlarda katılmalarını hedef olarak gösterir.³ Ancak Ortodoks Yahudilerin çoğunluğuna göre bu hedef, özü itibarıyla Tanrı'dan ümidi kesmek ve O'na bir nevi başkaldırmaktır. Bununla birlikte Siyonistlerin bu yaklaşımı, Ortodoks muhitlerde önemli bir ikilem meydana getirmiştir: İlahi kurtuluş süreci beklenecek mi, yoksa kurtuluş için gayret gösterilecek mi?⁴ Siyonistler ile muhalifleri arasındaki bu tartışma İsrail'in kuruluşundan sonraki kritik anlarda tekrar gündeme gelecek ve aralarında daha büyük ve köklü ayrılıklara sebep olacaktır.

Siyonistlerden farklı olarak geleneksel Yahudi inancına göre, Yahudi tarih teolojisi, sürgün (galut) ve kurtuluş (geula) fikrine bağlıdır. Örneğin, Neturei Karta'ya göre Yahudiler, şu anda büyük bir sürgündedir. Yahudiler, Mabed'in yıkılması ve sürgün cezasına, işledikleri günahlar sebebiyle maruz kalmışlardır. Ancak ilahi bir müdahale sayesinde sürgün sona erecek ve kurtuluş gerçekleşecektir. İlahi müdahale de Yahudilerin kendilerinden olmayanlara savaş açmaları ile değil, Davud'un soyundan gelen bir Mesih'in sürgündeki Yahudileri Filistin'e götürmesiyle olacaktır. Mesih, Yahudi halkının kurtuluşu için ilahi bir araçtır. Onun önderliğinde Yahudiler özgürlüğüne kavuşacak, İsrail toprakları geri alınacak ve Mabed üçüncü defa inşa edilecektir. İsrail Rönesansı tüm insanlığın kurtuluşunu sağlayacak, dünya

² Abdullah Torun, "Altı Gün Savaşı: Sebepleri ve Sonuçları Açısından Ortadoğu'da Bir Dönüm Noktası", *Akademik Ortadoğu Dergisi*, 6/1 (2011), 109-127; Stephen J. Roth, Ed. *The Impact of the Six-Day War* (New York: NY: St. Martin's Press, 1988).

³ Yahudilerde Mesih inancı için bk. Stephen Sharot, *Messianism, Mysticism and Magic: A Sociological Analysis of Jewish Religious Movement* (North Carolina: University of North Carolina Press, 1982); Ravitzky, *Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism*, trans. Michael Swirsky & Jonathan Chipman (Illinois: University of Chicago Press, 1996); Martin Kavka, *Jewish Messianism and the history of Philosophy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004); Sami Baybal, *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü* (Konya: Yediveren Kitap, 2002); Rabbi Glickman, Elaine Rose, *The Messiah and The Jews-Three Thousand Years of Tradition, Belief and Hope* (Woodstock, Vermont: Jewish Lights Pub. 2013).

⁴ Ali Osman Kurt, *Fundamentalist Yahudiler* (Ankara: Eskiyei Yayınları, 2016), 321-322.

evrensel barış ve adalet dönemine girecektir.⁵ Bunun için Yahudilerin sabırla beklemeleri ve inançlarının gereklerini yerine getirmeleri yeterlidir. Savaşlar, söz konusu ilahi iradeye başkaldırı anlamına gelir ve bu da Mesih'in gelişini geciktirir.

Bu inanişaya rağmen 1948 yılında İsrail'in kurulması, geleneksel Yahudilerin 'İsrail cemaati' ile Siyonistlerin 'kendini İsrail olarak adlandıran rejim' arasındaki uçurumu derinleştirmiş ve ayrılıkçı protestoların yoğunlaşmasına neden olmuştur. Kutsal Topraklarda yaşayan ancak kendilerini hâlâ sürgünde kabul eden dindar Yahudiler, Siyonistlerin dinî kurumlara karşı olumsuz tavrından ve Yahudiliği yeniden tanımlamalarından rahatsız olmuşlardır. Bu çerçevede Birleşmiş Milletlere bildiri sunan Rabbi Arnrnram Blau ve Rabbi Aaron Katzenellenbogen, Siyonistlerin kontrolünde bir Yahudi devletinin kurulmasına aslen karşı olduklarını duyurmuşlar ve Siyonistlerin dinî kurumları yok etme çabaları karşısında Birleşmiş Milletlerden yardım talep etmişlerdir.⁶ 1967 Altı Gün Savaşları'nın neticesi olarak topraklarını oldukça genişleten Siyonistlerin zaferi, bir taraftan bazı Ortodoksların Siyonizm'e karşı tutumlarını daha da yumuşatmalarına sebep olurken, diğer taraftan Haredilerin tutumlarını daha da sertleştirmiştir. Bazı Yahudiler için kutsal bir zafer olarak algılanan bu savaş, Harediler tarafından tam bir utanç olarak görülmüştür.⁷ İki grup arasındaki bu tartışma politik sonuçlarını ihmal etmemekle birlikte aslında aralarında teolojik bir sorun olduğunu da göstermektedir. Zira Haredilere göre Rab dilemedikçe ve zamanı gelmedikçe insanlar tarafından bu gibi müdahaleleri hoş görmezdi. Bu bağlamda şunu belirtmek gerekir ki, Babil Talmudu'nun Üç Yemin başlığı altında nakledilen hikâyeye göre, Babil Esareti esnasında oradan ayrılıp İsrail Toprakları'na geri dönmek isteyen Haham Rav Zeira'ya, bunu yapması Tanrı'nın İsrail Halkı'na (Sürgündeki Yahudilere) verdiği Üç Yemin akdi karşılığı yasaklanmıştı: (i) İsrail Halkı (Kudüs'ün) surlar(ın)a saldırmayacak, yani İsrail Toprakları'na zor kullanarak dönmeyecek. (ii) İsrail Halkı sürgünde olduğu ülkenin milletine isyan etmeyecek. (iii) İlk iki sözün karşılığı olarak İsrail Halkının sürgünde olduğu topraklardaki milletler onları fazla ezmeyecektir.⁸ Babil Talmud'unun Üç Yemin başlığı altında zikredilenlere bakıldığında konunun Yahudiler arasında teo-politik bir mesele olarak öteden beri tartışıldığı görülmektedir.

Geleneksel Yahudi inancında söz konusu Mesih beklentisi ve inancı gereği, Tanrı eliyle vaat edilen topraklarda bir Yahudi devletinin kurulması önemli bir ideal olmakla beraber bunun gerçekleşme biçimi önemli tartışmalara neden olmuştur. Teodor Herzl'in 1897'de Bazzel Konferansıyla başlattığı Siyonizmin özü itibarıyla laik, ulusalcı, seküler bir hareket olması ile İsrail'in kuruluşunun teolojik meşruiyet taşıması gerektiği düşüncesi arasında bir çelişki söz konusudur. İsrail Devleti Tanrı eliyle kurulmadığı için Yahudiler arasında derin tartışmalara sebep olması kaçınılmazdır. Ancak 1967'deki Altı Gün Savaşları'yla birlikte bu tartışmalar siyasal Siyonizmin dinî bir hüviyete bürünmesine neden

⁵ Kurt, *Fundamentalist Yahudiler*, 321; ayrıca bkz. Roger Garaudy, *İsrail Mitler ve Terör*, Çev. Cemal Aydın (İstanbul: Pınar Yayınları, 1996); Roger Garaudy, *İsrail Sorunu Siyasi Siyonizm*, Çev. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları, 2017).

⁶ Bk. Chaim Miller, *Turning Judaism Outward: A Biography of the Rabbi Menachem Mendel Schneerson The Seventh Lubavitcher Rebbe* (Brooklyn: Kol Menachem, 2014).

⁷ Seda Özalkan, *Siyonizm Karşıtı Yahudiler* (İstanbul: İz Yayınları, 2018), 105.

⁸ Babil Talmudu, *Naşim (Kadınlar)* bölümünün Ketubot (Evlilik Akitleri) alt bölümünde

olmuş, İsrail'in kuruluşunun teolojik meşruiyeti, bazı Ortodoks Yahudileri dışında bırakırsak, Yahudi toplumunda büyük oranda kabul görmeye başlamıştır. Zira özü itibarıyla Tanrı'nın eliyle kurulması gerekirken Yahudiler tarafından kurulmuş olan ve bundan dolayı dinî meşruiyet taşımayan İsrail Devleti, Arap-İsrail savaşlarında başarılı olmuştur. Ortada kazanılmış bir zaferin olması, Tanrı'nın İsrail Devletine onay verdiği şeklinde propandası yapılmıştır. Hatta bu zafer bizzat Tanrı'nın muradı ve maksadı sayılmıştır. Çünkü Tanrı desteklemeseydi Yahudilerin Arapları yenmesinin mümkün olmadığına inanılmıştır. Bu bağlamda makalede İsrail'in kuruluşunun teolojik meşruiyet sorunu Altı Gün Savaşları bağlamında soruşturulacaktır. Yahudi gelenekteki evrenin altı günde yaratıldığı inancı ile Altı Gün Savaşları arasındaki ilişki incelenecek, çeşitli Yahudi grupları arasında söz konusu savaşla ilgili tartışmalar ele alınacaktır. Yahudilikteki altı gün ve Altı Gün Savaşları ile ilgili olarak hemen belirtmek gerekirse, aslında ne Tora'da ne de modern İbranicede altı günün adı bulunmaktadır. Sadece yedinci günün (Şabat) adı vardır. Şabat'ın düzenli olarak dindarlığın ve dinlenmenin bir günü olması geleneksel Yahudiliğin olmazsa olmaz türünden bir teamüliydü.⁹ Hatta uymayanlar tekfir edilip cemaatten dışlanıyordu. Tanrı her şeyi insanın hizmetine uygun olarak değiştirebilmekte, kudretiyle altı gün dünya üzerinde kanunların uygulanmasına müsaade etmekte, yedinci gün yasaklamakta, bu yolla dünya üzerindeki otorite ve sahipliğin doğruluğunu göstermektedir.¹⁰ Cuma günü hava kararınca başlayan ve cumartesi güneş batıncaya kadar süren Şabat, On Emir'de de geçen tek Yahudi tatilidir.¹¹ Tevrat'ta da konuyla ilgili olarak "*Sebt gününü takdis etmek için onu hatırında tut. Altı gün işleyeceksin ve bütün işini yapacaksın; fakat yedinci gün Allah'ın Rabbe sebttir; sen ve oğlun ve kızın, kölen ve cariye ve hayvanların ve kapılarında olan garibin, hiçbir iş yapmayacaksın; çünkü Rab gökleri, yeri ve denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı ve yedinci günde istirahat etti; bunun için Rab sebt gününü mübarek kıldı ve onu takdis etti.*"¹² ifadeleri geçmektedir. Kaldı ki bunlar da On Emir kapsamındadır.

1. 1967 Altı Gün Savaşlarının Siyonist Perspektiften 'İlahi Bir Mucize Olarak' Teo-Politik Anlamı

Altı Gün Savaşlarının teo-politik anlamını soruşturmanın en önemli yollarından birisi dönemin politik figürlerinin dinsel arka planlarını bilmekten geçmektedir. Bu bağlamda İsrail hükümetine 1950'li yıllarda başbakanlık yapan David Ben-Gurion'a yakından bakmak gerekir. Ben-Gurion yalnızca konutunda düzenli olarak Kitabı Mukaddes toplanmaları yapan, Yahudi Kutsal Metninin İbranicesinin sadık bir okuru değildi, bunun yanında onu zekice, uzman bir teo-politik strateji uzmanı gibi yorumlamayı ve kullanmayı da bilen ve amaçlayan bir liderdi. Ömrünü bu davaya adanmış entelektüel bir politikacı olan Ben Gurion, ayrıca kişisel bir Kutsal Kitap yorumu yapmaya da teşebbüs etti. Mesela tek Tanrı'ya inanan İbranilerin İbrahim geldiğinde zaten uzun zamandır Kenan bölgesinde

⁹ Hadi Tezokur, *Yahudilik I* (Ankara: Akademisyen Yayınları, 2020), 105.

¹⁰ Tezokur, *Yahudilik I*, 106.

¹¹ Tezokur, *Yahudilik I*, 122.

¹² Çıkış, Bap: 20;8, Tesniye Bap: 5; 12-15.

olduklarını, dolayısıyla milletin atasının onların ülkesine hicret etmiş olduğunu ileri sürdü.¹³ Kutsal Kitabın laik ve milli bir kitap olabileceğini, tarihin kolektif dağarcığını oluşturabileceğini, yüz binlerce yeni göçmene bütünlük bir millet olma ve genç kuşakları kendi topraklarına bağlama çağrısında bulunabileceğini görece erken kavramış ve sonrasında uygulamaya çalışmıştı. Kutsal Kitap'ta anlatılanlar Ben Gurion'un gündelik teo-politik retoriğine yapı, araç ve söylem olarak hizmet etti. O, Musa veya Yeşu ile derinden özdeşleşiyor ve genel manada tutarlı görünüyordu. Fransız Devrimi liderleri nasıl kendilerinin Antikçağ'daki Roma senatörlerinin rollerini yerine getirdiğinden emin olmuşlarsa aynı şekilde Ben-Gurion ve diğer Siyonist liderler, üst düzey askerler ve "devlet entelektüelleri" de Kitabı Mukaddes'in vaat edilmiş topraklarını yeniden fethettiklerini ve Davud'un krallığı modelinde bir devlet kurduklarını düşünüyorlardı. Modern tarihin olayları onların zihninde yalnızca geçmişin paradigmatik olayları temelinde anlam kazanıyordu.¹⁴

Ben-Gurion'un tarihsel muhayyilesinde yeni İsrail Devleti, Üçüncü Mabed'in krallığıydı. Örneğin İsrail ordusu 1956 Savaşı'nda Sina'yı fethedip Şarm el-Şeyh'e vardığında, Ben-Gurion muzaffer askerlere Mesihçi-tarihsel bir coşkuyla şöyle hitap etmişti: "İsrail'in bütün ordularının uçsuz bucaksız ortak atılımı içinde [...] Musa'nın ve İsrailoğullarının kadim ezgisini yeniden terennüm edebiliriz. Üç bin yıl önce Eilat'ı ilk İsrail limanı yapmış olan Kral Süleyman'la yeniden bağ kurdunuz siz. [...] Bin dört yüz yıl önce bağımsız bir İbrani devletini oluşturan, Tiran lakaplı Yotvata yeniden İsrail'in üçüncü krallığının parçası olacaktır."¹⁵ Aslında bir siyasi liderin tarih yazımına bu kadar vakit ayırması ve teolojik tartışmalara aktif bir şekilde katılması, Benjamin Disraeli istisna olmak kaydıyla modern tarihte pek görülmeyen bir durumdur. Bununla Kutsal Kitabın "mit-tarihi"nin Siyonist ideolojinin teşekkülündeki önemini kanıtlamak istiyor olabilir.¹⁶

Ben-Gurion'un İsrail'in kuruluşundaki teo-politik rolünün en iyi yansıması, meşruiyetini titizlikle Yahudiliğe dayandıran Ulusalçı Dinî Parti/*Hareket* (*National Religious Party=NRP*), yaygın bilinen adıyla Mafdal idi. Bu parti 1967'den beri işgal edilen topraklardaki yerleşim politikasını, kendilerinin ne politik duruşunu ne de inançlarını paylaşan diğer İsraili Yahudilere büyük oranda benimsetebilmeyi başarmıştı.¹⁷ Bu başarının arkasında İsrail'in Altı Gün Savaşları'ndaki çarpıcı zaferi önemli bir rol oynamaktaydı. Zira bu zafer dünyadaki çoğu Yahudi'nin İsrail'e aidiyet hissini pekiştirmiş, İsrail halkının iyimserliğini ve umudunu yeniden canlandırmış ve bu durumu ilahi ve mucizevi bir müdahale, Siyonist girişimin *onaylanma nişanesi* olarak gören Ulusalçı refleksi yüksek dindarları da son derece heyecanlandırmıştı. Bunun yanında savaşın arifesinde İsrail liderlerince dilendirilen ve Yahudi dünyasının neredeyse bütün desteğini alarak Batı'da güçlü sempati

¹³ Şlamo Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi? (Kitabı Mukaddes'ten Siyonizme)*, Çev. Işık Ergüden (İstanbul: Doğan Kitap, 2011), 141.

¹⁴ Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*, 139.

¹⁵ Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*, 140.

¹⁶ Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*, 140.

¹⁷ Yakov M. Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, Çev. Şahika Tokel (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 35.

uyandıran tehlike imgesinin ve duygusunun aslında son derece bilinçli ve planlı bir manipülasyon olduğu ortaya çıkacaktı.¹⁸ Çünkü Altı Gün Savaşları'na kadar yok edilme korkularını ustaca bütün dünyaya ve özellikle Batı dünyasına yansıtan İsrail, savaştan sonra eskisinden çok daha fazla büyümüştü. Bu zafer ve ardından gelen büyüme ve genişleme de ilahi bir mucize olarak yorumlanmaktaydı. Açık bir zafere şüpheyle yaklaşanlara ise şöyle hitap edilmekteydi: “Siyonistlerin Tiran Boğazı'nı[n kapanmasını] bahane ederek ayaklanıp, yeryüzünü etüt edip savaş ilan ettiği [1967'deki] o altı günün karanlığını kim unutabilir... Ve sonunda, şanlı Tapınağımızın mahalline ulaşarak Araplardan tüm Eretz İsrail'i aldılar. Ve bu durum giderek artan bir kafa karışıklığına ve belirsizliğe neden oldu. Fetihden sonraki ilk hafta bilginler bildiklerini unuttular; başarı silsilesi ve [görünüşteleri] mucizelerle birlikte [kendi] körlük[leri], [Altın] Buzağı etrafında dans etmelerine yol açtı. Kusursuzca dindar olan Yahudiler felakete dik dik baktılar ve onunla başa çıkamadılar.”¹⁹

Ben-Gurion ve Ulusalçı Dinî Parti'nin yanı sıra Moşe Dayan'ın *Kitabı Mukaddes'le Birlikte Yaşamak* kitabı kolonileştirici bir topluluğun siyasi hedefleriyle mükemmel bir ahenk içinde uydurulmuş milli bir hayalin telkin edilme şekline örnek olarak gösterilebilir.²⁰ Kiptapta, Eski Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı yanında ayrıca Yahudi kavminin öncü ataları olarak kabul edilen İbrahim, İshak ve Yakub'un başından geçenler kendi dillerinden anlatılmaya çalışılır.²¹ Ayrıca Mısır'dan Çıkış ve Sina Çölü'nde yürüme hikâyesi, 1956 tarihindeki modern savaşa benzetilir. Kenan ülkesinin fethi, uygulandırıci şekilde tasvir edildikten sonra 1948 Çatışması ve 1967 yılında Batı Şeria'nın ele geçirilişi aynı doğrulukla anlatılır. İsrail'in Arap ülkelerine karşı yaptığı tüm seferler, küçük Davud'un dev Goliath (Calut) üzerindeki zaferini temsil eder.²² Moşe Dayan'ın, “Bizler Tevrat'a sahipsek, bizler kendimizi Tevrat'ın halkı olarak görüyorsak, Tevrat'ta vaat edilen bütün topraklara sahip olmak zorundayız.”²³ ifadesi, 1967'deki Altı Gün Savaşları'nın teolojik dayanaklarını ifşa etmesi bakımından önemlidir.

Öte yandan 1967 Savaşı, İsrail'de yapılan arkeolojik araştırmalara yeni perspektifler aralamıştır. İsraili araştırmacılar, kazılarını o vakte kadar Yeşil Hat'tın sınırları içinde yapmışlardı.²⁴ Batı Şeria'nın alınması, onlara, Kutsal Kitap'ta belirtilen Yahudiye ve elbette Kudüs bölgesinin içinde yeni sahalar ve iskâna açılmış yeni dağlar sağladı.²⁵ Bu durum teo-politiğin yanında arkeoloji yoluyla bilimsel verilerin de yeniden yorumlanmasını sağlamıştır. Hakikaten İsrail topraklarındaki birçok antik mekânda yapılan kazıların ardından zaten ortaya çıkmış olan birtakım kaygıları doğrulayıcı daha çok kalıntıya, Kudüs

¹⁸ Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 187.

¹⁹ Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 187-188.

²⁰ Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*, 144.

²¹ Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*, 144.

²² Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*, 144-145.

²³ Moşe Dayan, *Jerusalem Post* (10 Ağustos 1967)'den akt. Hikmet Erdoğan, *Büyük İsrail Stratejisi* (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004), 66.

²⁴ Bu arada belirtmek gerekir ki Yeşil Hat, İsrail'in 1948 yılında kurulmasıyla ortaya çıkmış 1948 sonrasındaki ateşkes sınırlarını ifade etmek için kullanılmıştır.

²⁵ Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*, 148.

yakınlarındaki Menaşe ve Efraim dağları ile Yahudiye dağlarında ulaşıldı. 1948-1967 yıllarında ulusal bir ideolojik bağlanmaya körü körüne hizmet eden bir aygıt konumundaki Kitabı Mukaddes dönemi arkeolojisi, tereddüt ve rahatsızlık sinyalleri vermeye başlıyordu. İlk keşiflerin daha geniş bir kitleye açıklanması ve otoriter araştırma konsensüsünden vazgeçme ancak yaklaşık yirmi yıl sonra mümkün oldu. Bunun gerçekleşebilmesi hem geçmişle ilgili araştırma metotlarında hem de İsrail ulusal atmosferinde bazı gelişmelerin ortaya çıkmasına bağlıydı.²⁶ Bu gelişmelerin en önemlisi ise İsrail Toprağının tarihsel sahipliği mitiydi.

“İsrail Toprağı”nın (*Eretz Yisrael*) tarihsel sahipliği miti, ilk Siyonist öncüleri fedakâr olmaya zorladı ve devletin kurulması için gerekli toprak temeline *ipso facto [filen]* sahip çıkmaya imkân veren bu mit, onları kuruluşunun üzerinden on dokuz yıl geçtikten sonra zorla kolonyal bir batağa yöneltti. İlk Siyonist Yahudiler hâlâ bu bataktan çıkmanın güçlüklerini tartışmaktadırlar. 1967 Altı Gün Savaşları ile birlikte, ulusal ideolojinin laik veya dindar birçok taraftarı, işgal edilen yeni toprakları “ata toprakları”nın merkezi olarak gördüler. Mitolojik düzlemde tamamen haklı gibi görünmekteydiler: İbrahim, Davud ve Süleyman’a atfedilen hayali mekân ne Tel-Aviv, ne kıyı düzlükleri, ne Celile idi; burası El-Halil, Kudüs ve Yahudiye tepeleriydi.²⁷ Bu söylemi anlamak için 1967 öncesi İsrail’deki siyasal söyleme yakından bakmak yararlı olabilir.

1967 öncesi siyasal söylemi İsrail Devleti (Medinat Yisrael) üzerinde odaklanıyordu. 1967 sonrası söylem ise, İsrail Toprağı (Eretz Yisrael) üzerinde somutlaşıyor.²⁸ Dikkat edilirse birincisi politik bir kavram ve söylemdir, ikincisi, ulusal ve teolojik bir kavram ve söylemdir. Bu anlayışa göre, İsrail Devleti ile İsrail Toprağı diye iki ayrı olgudan söz edilebilir. Bu değişim politik imgeler temelinde kurulmuş müşterek bir kimlikten, geleneksel ve teolojik imgeler üzerine inşa edilmiş bir başkasına geçişin de en bariz yansımasıdır.²⁹ Bununla birlikte İsrail’e yönelik dini motivasyonların her zaman canlı bir şekilde sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Teolojik alandan politik alana geçişte bir kopuştan ziyade bir süreklilikten bahsetmek daha doğru olur. Teo-politik kavramı bu sürekliliği açıklamak için anahtar kavramdır. 1967 Altı Gün Savaşları, İsrail denetim sisteminin ve ilahi İsrail toprağının sınırlarının örtüşmesini sağlamıştır.³⁰ Bundan böyle ne dindar Yahudiler ne de laik-seküler Yahudiler “ilk peygamberlerin toprağı”na bu dönüşü görmezlikten gelebilirlerdi. O zamana değin Yahudi yerleşimlerinin çoğu Sion’un çevresindeki topraklarda yani kıyı bölgelerinde ve Manda altındaki Filistin vadilerinde bulunuyordu. Kudüs’ün dışında, dağlık bölgeler ve dolayısıyla da Eski Ahit’te yeri olan Yehuda ve İsrail krallıklarının bulunduğu yerlere ulaşılammıştı. Yahudiler oralarda ne toprak satın alabilmişler ne de 1947/1948 savaşından önce koloniler yerleştirebilmişlerdi. Bu birinci savaş sırasında bile “tarihsel” İsrail toprağının kalbine ilişilmemişti. Bu yüzden 1967 Altı Gün

²⁶ Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*, 148.

²⁷ Sand, *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi?*, 374.

²⁸ Jena C. Attias - Benbassa Esther, *Paylaşılammayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, Çev. Nihat Önel (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 260.

²⁹ Attias - Esther, *Paylaşılammayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, 260.

³⁰ Attias - Esther, *Paylaşılammayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, 268.

Savaşları'nın meydana getirdiği büyük değişiklikler, gerek *Yahudilerin* kendilerine ait bir devlete kavuştuğunu gören din adamları, gerekse de geleneksel olarak devletin laik tanımına bağlanmış bulunan din adamı olmayanlar üzerinde derin dinsel-siyasal yankılar bırakmıştı.³¹ Bir anlamda özü itibarıyla Tanrı'nın eliyle kurulması gerekirken Yahudiler tarafından kurulmuş olan ve bundan dolayı dinî meşruiyet taşımayan İsrail Devleti, aradığı dinî meşruiyetini bulmuş gibiydi. Bu yeni durum dindar kolektivistlerin dualarına da yansıtılacaktı.

Dindar kolektivistleri temsil eden “Kibbutz Dati”, Bağımsızlık Günü için bir duayı seslendirdi: “Atalarımıza vaat ettiğin gibi, sınırlarımızı Fırat Nehri'nden Mısır Nehri'ne kadar genişlet. Kutsal ülke İsrail'in başkenti Kudüs'ü inşa et ve Solomon'un günlerinde olduğu gibi, Mabel'in orada yükselsin.”³² Bar-Ilan Üniversitesi Rektörü Dr. Harold Fisch da “Toprağın ait olduğu tek ulus Yahudi halkıdır.” “Yahudi inancının temeli olan bu gerçeği hiçbir demografik olay değiştiremez”³³ ifadesini kullanacaktı. Hatta “bir kadının iki kocalı olamayacağı gibi, bir toprağın da iki sahibi olamaz” benzetmesinde bulunacaktı. 1967 Altı Gün Savaşları'ndan sonra ortaya çıkan çok taraflı hareket, alınan bölgelerin iade edilmesinin sadece İsrail vatandaşlarını temsil eden İsrail Devletinin yetkisinde olmadığını, o toprakların bütün Yahudi âlemine ait olduğunu savunuyordu.³⁴ Yeni durumun ortaya çıkardığı inanışa göre artık orası Yahudilerin veya İsrail Devletinin değil, bizzat “Yahudi toprağı” ve “Yahudilerin devleti”nindi. Görüleceği üzere Altı Gün Savaşları, İsrail'in teolojik meşruiyet sorununu önemli ölçüde çözmüş gibiydi.

Söz konusu teolojik meşruiyet sorunun çözümünün ne kadar önemli olduğunu ifade etmek bağlamında 1967 öncesi toplumsal durumdan da bahsetmek gerekir. Halkın büyük çoğunluğu, din adamlarından ve onların inançlarından nefret ettiği için İsrail'de dinî akımlar, laikliğin baskılarına maruz kalarak zorlu bir süreç geçirmişlerdi. Bu zorluklardan kurtulmak için “modern toplum”un değerleriyle uyumlu bir söylem geliştirmeye ve bunlar ile din arasındaki yakınlığı ortaya koymaya çalıştılar. Ancak 1967 Savaşı'ndan itibaren bu gayretler tümüyle başka bir biçimde şekillenmeye başladı. Altı Gün Savaşları ile yeni bir dinî söylem ortaya çıktı ve 1967 Savaşı'nın bir ilahi bir mucize olduğu iddia edildi. Bu savaşın sonucunda ortaya çıkan zafer, Tanrı'nın “seçkin ulus” a bir lütfu olarak değerlendirildi.³⁵ Bu yeni durum ayrıca “Mesihçi amaç” a da uygunluk arz ediyordu.

Amnon Rubinstein “Mesihçi amaç”ın Siyonizmi iki yönden sardığını ifade eder: Dinci Siyonizm ve Solcu Siyonizm. Her iki grubun 1967 Savaşı'ndan önceki dönemde sahip olduğu inanç, gerçekçi yaklaşımlar ve İsrail'in dünyadaki konumu hakkında uyanık olma düşüncesi ile irtibatlı olup bu olaylardan etkilenmiştir. Bundan dolayı vatanın varlığı, temellerinin güçlendirilmesi, çevresinde güvenlik kordonları oluşturma, tüm Siyonist liderler tarafından önemsenen belli başlı konulardı. Devletin kurulmasını müteakip ortaya

³¹ Attias - Esther, *Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail*, 268-269.

³² Paul Johnson, *Yahudi Tarihi*, Çev. Filiz Orman (İstanbul: Pozitif Yayınları, 2001), 623.

³³ Johnson, *Yahudi Tarihi*, 623.

³⁴ Johnson, *Yahudi Tarihi*, 623.

³⁵ Abdullah R. Şami, *Din Devleti İsrail: İsrail'de Dini Cemaat ve Partiler*, Çev. Reşad Abdullah Şami (İstanbul: İlke Yayınları, 2002), 9.

çıkan ve 1967 Savaşı'ndan sonra yoğun köklü değişimler, pragmatik ve pozitivist düşüncelerin gözden düşmesiyle birlikte İsrail toplumunda “Yeni Dinî Mesihçilik”, eski Ortodoksluğa dönüş ve pragmatist “egocu” nesil anlayışıyla hareket eden dindarların artması sonucu yükselişe geçti.³⁶ Zira 1967 Altı Gün Savaşları'ndan sonra Gazze ve Batı Şeria'nın İsrail tarafından işgal edilmesi, Siyonist olsun olmasın dinî partilerin³⁷ önemli bir kısmında söylem ve tavır değişikliğine yol açtı. Bu savaş, Siyonizmi destekleyen dinî çevreler tarafından bir mucize ve Mesihçi kurtuluşun başlayacağını gösteren Rabbanî bir işaret olarak kabul edildi. Çünkü Tanrı'nın yardımı ve iradesi olmaksızın Yahudilerin bunu gerçekleştirmeleri mümkün olamazdı. Bu savaşın kazanılmasını bizatihi Tanrı murat etmişti. Ancak ne var ki Siyonist olmayan dinî çevrelerde Hasidilerin lideri Haham Milofafetsh olarak tanınan Haham Shenyoursun, Siyonist varlık olarak İsrail Devletini, Tanrı'nın iradesine muhalefet eden azgın bir küfür devleti olarak gördüğü için kesinlikle bir kurtuluş işareti olamayacağını vurgulamıştır. Bunun yanında “İsrail toprakları”nın Yahudi hâkimiyeti altında olmasının birçok önemli dinî amaç taşıdığını, bu yüzden dinî yasalar gereği 1967 yılında işgal edilen toprakların hiçbir parçasının bırakılmaması çağrısında bulunmuştur.³⁸ 1967 sonrası teolojik meşruiyet sorunu büyük oranda çözülmüş gibi görünmesine rağmen esasında İsrail'in hâlâ teolojik olarak meşru olmadığı savunulmaktaydı. Sorunun altında *İsrail toprakları ile İsrail Devleti* arasındaki ilişkinin ne olduğu yatmaktaydı.

Siyonizme karşı olan bazı dinî kesimler, İsrail'in kutsal olmadığını düşündükleri halde “İsrail Devleti” ile “İsrail toprakları” arasında fark görmektedirler. İsrail Devleti, 1967 yılına kadar “İsrail toprakları”nın bir bölgesi üzerinde kurulmuş ve bu topraklara dinî geleneklerle hiçbir alakası olmayan yöneticiler atanmıştı. Fakat 1967 savaşından sonra iki kavram arasındaki fark pratikte ortadan kalkmaya başladı. Buna göre dinî anlam yüklü “İsrail toprakları” ile laik bir anlam taşıyan “İsrail Devleti” arasında bir uyum sağlanmaya çalışıldı. Bunun sonucunda teolojik meşruiyetin yarattığı kavram karmaşasının ortadan kalkması amaçlanmaktaydı.³⁹

Ulusal Dinî Parti ile 1967 yılından beri İsrail'in işgali altındaki topraklara yerleşen dindarlar grubu olan “Gush Emunim”in ideolojileri⁴⁰, Haredilerin⁴¹ ideolojisinden yeniliğe daha açıktır. Siyonistlerin önde gelen manevî otoritesi olan Rabbi Abraham Yitzhak Kook, bu ideolojiyi daha 1920'li yılların başlarında ortaya koymuş ve sonraki yıllarda geliştirmiştir. 1935 yılında öldükten sonra Ulusal Dinî Parti çevrelerinde kendisine “aziz” statüsü verilmiştir. Ulusal Dinî Parti liderleri tarafından onun varisi olan oğlu Rabbi Tzvi

³⁶ Şami, *Din Devleti İsrail*, 40.

³⁷ İsrail'de belli başlı Siyonist dini partileri şu şekilde sıralayabiliriz: Tora (Tevrat Büyüklüğü Heyeti), Miflaga Datit Leumit / Mafdal, Kah, Şas, Moledet, Tkuma, ha-Ihud ha-Leumi, Ahi, ha-Bayit ha-Yehudi, Eretz, Am fialeim, Otzma Yehudit.

³⁸ Şami, *Din Devleti İsrail*, 135-136; ayrıca bk. Mor Altshuler, *The Messianic Secret of Hasidism*, Genel Ed. David S. Katz, Danışman Ed. Stuart Cohen (Bar-İlan), Anthony T. Grafton (Princeton), Yosef Kaplan (Jerusalem), Fergus Millar (Oxford), (Koninklijke Brill, 2006).

³⁹ Şami, *Din Devleti İsrail*, 136.

⁴⁰ Gush Emunim, Ulusal Dinsel Parti (Mafdal)'in radikal kanadıdır.

⁴¹ Harediler ultra-Ortodoks Yahudiler olarak bilenen, kendilerini, diğer Yahudilere göre daha dindar ve otantik gören bir mezheptir.

Yehuda Kook'a da (Genç Kook) aynı şekilde "aziz" unvanı verilmiştir.⁴² Rabbi Genç Kook, Rabbi Shmaryahu Arieli 1967 savaşının metafizik bir dönüşüm olduğunu, İsrail fetihlerinin söz konusu toprakları şeytani güçlerin hâkimiyetinden ilahi olana dönüştürdüğünü açıklamaktadır. Bu durum, artık Mesih'in gelişinin yaklaştığını (messianic era) ispatlamaktadır.⁴³ Rabbi Genç Kook, Rabbi Shmaryahu Arieli'nin ifadesiyle "1967 Savaşı'ndaki fetihler, toprakları diğer tarafın, uğursuzluk, pislik ve ahlaki yozlaşmada ifadesini bulan, görünmez (şeytani) bir güçten kurtarmıştır. Böylece biz Yahudiler, mutlak egemenlik kurallarının corporeality'i (cisimlilik) aştığı bir döneme girdik."⁴⁴ Özellikle de 1967 yılındaki Altı Gün Savaşları, İsrail Toprağının (Eretz İsrail) Mesihsel sınırlarını elde etmek için bir girişim olarak algılanmış, ideolojinin ve devletin Mesihî karakterde oldukları düşüncesi güçlenmiştir. Böylelikle dünyevi, askeri maceralar metafiziksel bir düzleme çıkartılmış ve evrensel, Mesihçi bir anlam ve geçerlilik kazanmıştır.⁴⁵

İsrail'in kuruluşunun teolojik meşruiyeti anlamında Rabbi Kook'tan biraz ayrıntılı bahsetmek gerekir. Altı Gün Savaşlarından üç hafta önce Merkaz Harav'da vaaz veren Oğul Kook'un Hebrem, Şekem gibi yerlerin neden İsrail'e ait olmadığını vurgulaması ve savaş sonunda bu yerlerin İsrail ordusu tarafından işgal edilmesini Kook'un öğrencileri, Tanrı'nın Oğul Kook'a bir ilhamı olarak yorumlamışlardır. Savaşta elde edilen bu kazanımlar kurtuluşun ve Mesihçi sürecin doğru yolda olduğunun nişanesi olarak görülmüş, kutlamalar yapılmıştır.⁴⁶ Altı Gün Savaşları başlamadan üç hafta önce, 1967 Bağımsızlık Gününde, Rabbi Kook, Merkaz Harav Yeshiva'da olağan vaazını verdiği bir sırada birden hıçkırarak bir çığlık atmış ve ağzından konuşmasının akışını bozan şu sözler çıkmıştır: "Sakat ve kanayan bir şekilde yattığımız 1948'de devletten koparılan Hebron, Shechem, Jericho ve Anatoth nerede?" Üç hafta sonra İsrail ordusu, önceden Arapların elinde olan bu kutsal yerleri ele geçirmiş ve Haham Kook'un öğrencileri onun gerçek bir kehanette bulunduğu ve bunun ona Tanrı tarafından ilham edildiğine inanmışlardır.⁴⁷ Olayın arka planında ne olduğu muğlak olsa da bu gibi durumlar teo-politik meşrulaştırmalar için yeterli gerekçeler olarak görülmüştür. Aynı şekilde bu türden kehanetvari durumların politik amaçlar için araçsallaştırılmayı kolaylaştırdığı söylenebilir.⁴⁸

Haham Meir Kahane'ye göre "Yahudilikte çok değer, bir tane mesaj vardır. Bu mesaj, Tanrı'nın istediğini yapmaktan ibarettir. Mesaj kısaca şu anlama gelir: "Tanrı bizim bu ülkeye gelip bir Yahudi devleti kurmamızı istedi." Teolojik ve sembolik ritüel yoluyla şeylerin birbirinden tefrik edilmesini esas aldığı bilinen Yahudi kutsallık doktrini Kahane'nin

⁴² Israel Shahak - Norton Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fanatizmi*, Çev. Ahmet Emin Dağ (İstanbul: Anka Yayınları, 2002), 107.

⁴³ Shahak & Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fanatizmi*, 119.

⁴⁴ Shahak & Mezvinsky, *İsrail'de Yahudi Fanatizmi*, 119-120.

⁴⁵ Ravitzky, *Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism*, Çev. Michael Swirsky - Jonathan Chipman (Illinois: University of Chicago Press, 1996), 85.

⁴⁶ Karen Armstrong, *Tanrı Adına Savaş-Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamda Köktendincilik*, Çev. Murat Erdem (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017), 410-411.

⁴⁷ Armstrong, *Tanrı Adına Savaş*, 410.

⁴⁸ Haham Meir Kahane ve Kahanistler İsrail'de aşırı sağcı olarak bilenen bir politik aktörler olup amaçları İsrail'e teokrasiyi getirmektir. Kurdukları Kah Partisi 1986 yılında kapatılmıştır.

bu yorumuyla politik bir anlam kazanmıştı: “Tanrı, yabancı olanla mümkün olan en az temasın olmasını sağlamak için kendimize ait tamamen soyutlanmış bir ülkede yaşamamızı istiyor.” Bunun aynı zamanda Arapların bu ülkeden gitmesi gerektiği anlamına geldiği açıktı. Geçmişte İbrahim’e yapılan vaat, aynen bugün de geçerliydi. Bundan dolayı Araplar gaspçı olarak değerlendirildi. Böylece Yaradılış mitosu ve etnik temizlik, politik bir programın gerekçesi haline getiriliyordu. Bu indirgeyici perspektif mantıksal olarak bütünüyle Mesihçi bir korku programına yol açmıştır. Altı Gün Savaşları’yla elde edilen zaferden sonra Yahudiler “kurtuluşun eşiğinde” durduklarına inanmışlardır. Yahudiliğin talimatı gereği misyonları açıktı. Yahudilere ait toprakları almalı, Arapları kovmalı ve “Yahudi olmayanların iğrençliklerini Tapınak Dağı’ndan çıkartmalıydı.” Bunlar yapılmış olsaydı, kurtuluş çaba sarf etmeden, neşeyle gelecekti. İsrail başarısızlığa uğradığı için Mesih henüz gelmemişti, fakat sonunda bütün Yahudileri Tanrı’nın emrine itaat etmeye ve İsrail’e yerleşmeye zorlayan Holokost’tan daha kötü bir anti-Semitik felakete gelmişti.⁴⁹

Aslında Haham Kahane’in manipüle edilmiş inancı, imkân verildiği takdirde ruha derinlemesine girip onu dönüştürebilen ayrıntılı zulüm ve baskının etkilerini gösterir. Haham Kahane’nin teolojisinde Hıristiyanlar, Ruslar, Araplar, Naziler ve siyahlar düşman olmakta birdir. Her şeye Yahudilerin çektiği ıstırap ve ona karşılık alınacak intikam penceresinden bakılmaktadır. İsrail Devleti, Yahudiler için bir ihsan değil, esasında Tanrı’nın Yahudi olmayan milletlerden intikamı olmalıydı. Zira Tanrı bu devleti Yahudi ulusuna onun adaleti ve iyi işleri için bir ödül olarak vermemişti. Bilakis şanı yücelsin, adına saygısızlık yapılsın ve O’nun adını taşıyan halk alaya alınmasın, ayıplanmasın ve zulme uğramasın diye lütfetmişti. Ancak O’nun adını taşıyan halkın alaya alınmasına, ayıplanmasına ve zulüm görmesine daha fazla rıza göstermedi ve böylece diasporanın tamamen zıddı olan İsrail Devletinin kurulmasını emretti.⁵⁰ Bir bakıma olaylar Yahudilerin kendi iradelerinin dışında daha büyük bir tanrısal iradenin eseri olarak görülüyordu.

İsrail Devletinin kuruluşunun tanrısal bir iradenin eseri olarak görülmesinin bir örneğini de Nobel Barış Ödülü sahibi Elie Wiesel’in, 1967’de Altı Gün Savaşları’nın sonucunda İsrail’in zaferini, Emst Jünger’in hayatının ilk yarısındaki milliyetçiliğine yaraşır bir duygusallıkla kutlamasında görmek mümkündür: “Savaşta harekete geçmiş, Soah’ın⁵¹ yaygın adıyla Holokost diye bilenen felakette ölen milyonlarca kurbanı için bunlar, iki bin yıllık acı, bekleyiş ve umuttur. Ateşli bulutlar gibi, varislerinin imdadına yetiştiler. Hiçbir düşman asla bunun üstesinden gelemezdi” Soah’ın kurbanları *aposteriori* olarak Siyonist davanın *şehitleri* haline geliyordu. Zafer kutsandı ve Filistin topraklarının işgali, onu çevreleyen dünyanın bertaraf edilemez düşmanlığının tehdidine karşı gerekli güvence olarak onaylandı.⁵² Zira İsrail

⁴⁹ Armstrong, *Tanrı Adına Savaş*, 540.

⁵⁰ Sprinzak, “Three Models of Religious Violence: The Case of Jewish Fundamentalism in Israel,” *Fundamentalisms and the State* Der. Martin E. Marty ve R. Scott Appleby (Chicago ve Londra: 1993), 479’den akt. Armstrong, *Tanrı Adına Savaş*, 541.

⁵¹ Şoa veya diğer adıyla Holokost Adolf Hitler liderliğindeki Nazi Almanyası döneminde Yahudilere uygulanan soykırım olarak bilinir.

⁵² Traverso, Enzo, *Yahudi Modernitesinin Sonu Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi*, Çev. Zeynep Bursa (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016), 120.

seküler bir ulus devleti değil, uğrunda ölenlerin şehit sayıldığı kutsal bir amacı, modernitenin teo-politik projesini karakterize ediyordu. Carl Schmitt'in klasik formülünü yeniden ele alan Dan Diner de İsrail'i "modernitenin teolojik-politik bir projesi" olarak tanııyordu. İdeoloji ve dili 20. yüzyıl milliyetçiliklerine uyarlayan Siyonizm, varsayımını temellendirirken halk ve din arasındaki bir kimlikte kaldığı bin yıllık tarihi sekülerleştirdi. Böylece, *sui generis-nevi şahsına münhasır* bir milliyetçilik biçiminin doğuşunu sağladı; fakat bu geleneksel bir ulus devleti değil, sürekli inşa edilen bir ulustu ve Siyonizm ile din arasındaki özgün ilişkiyi takip etti. Bu kavram, geleneksel dinleri değiştiren ve kendi değerlerinin kutsanmasını, bir inanç temeli üzerine bağlularının üyeliğini, onların ritüelleşmiş biçimler altında harekete geçmesini dayatan laik, gerçekte ateist bir ideolojiyi tanımlar. Politik Siyonizmin kökenleri -Herzl'den Borochov'a, Ahad Haam'dan Jabotinsky'e kadar- seküler bir dinin tüm özelliklerini sunuyordu. Zira amaçları bakımından kutsal görülen amaçta tüm seküler araçlar mubah görülüyordu. Tersinden söylersek seküler amaçlara giden yolda kutsal araçlara da başvuruluyordu. Çünkü Siyonizm, dini ne terk etti ne de değiştirdi, sadece ona ulusal bir boyut kazandırdı.⁵³ Siyonistler modernitenin teo-politik karakterini, amaçları için kullanan aktörlerden başkası değildiler. Bu teo-politik aktörler, politik ihtiraslarını teoloji kılıfıyla kamufle edip, amaçları için geniş Yahudi kitlelerinin desteğini almayı hedefliyorlardı. Bu şekilde İsrail'in kuruluşuna da teolojik bir meşruiyet atfetmek istiyorlardı. 1967 Altı Gün Savaşları'nın sonuçları, aradıkları meşruiyete önemli bir zemin sağlamıştır. Buna rağmen bütün Yahudiler aynı fikirde olmadılar. 1967 Altı Gün Savaşları'nı Siyonist perspektiften "ilahi bir mucize ve İsrail'in kuruluşunun teolojik tasdik olarak" gören teo-politik anlamının yanı sıra aynı olayı anti-Siyonist perspektiften şeytani bir plan olarak görenler de vardı.

2. 1967 Altı Gün Savaşları'nın 'Şeytani Bir Plan Olarak' Anti-Siyonist Perspektiften Teolojik Temelli Anlamlandırılması

1967 Altı Gün Savaşları'nı anti-Siyonist perspektiften şeytani bir plan olarak görenler arasında Hasidilerin önemli bir yeri vardır. Dünyadaki Hasidi cemaatlerin en büyüğü olarak bilenen "Hasidi Satmar Cemaati"nin liderliğini Satmar Hahamı lakabıyla bilinen Haham Yoel Taytelbuvem, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki takipçilerinin ve aralarında Naturei Karta grubunun da yer aldığı İsrail'deki aşırı dinci Haredi grupların en önde gelen manevi lideridir. Satmar Hahamı 1967 Savaşı'ndan sonra kaleme aldığı ve Amerika'daki taraftarlarının derlediği sözlerinden oluşan *Al Ha-Geula ve'al H-Temura (Kurtuluş ve Dönüşüm)* adlı bir kitap yayımladı. Bu kitap, 1967 Savaşı'nın dinî ve manevî amaçlarını araştıran ilk kitap olmamakla birlikte bu konuda yazılmış öncü kitaplardan biridir.⁵⁴ Haham bu kitapta, konuyla ilgili dindarlar ve seküler bazı kimseler arasında yaygın kimi düşünce ve değerlendirmeleri ele almaktadır. Haham Taytelbuvem, 1967 zaferini mucize olarak değerlendiren görüşlerin, taraftarları arasına sızmasını önlemek amacıyla yazdığı kitabında

⁵³ Traverso, Enzo, *Yahudi Modernitesinin Sonu*, 120.

⁵⁴ Fawaz A. Gerges, "The 1967 Arab-Israeli War. U.S. Actions and Arab Perceptions", *The Middle East and The United States*, Ed. David W. Lesch (Colorado: Westview Press, 2003), 191-211.

şunları ifade etmiştir: “Eğer bu zafer, dinî bir mucize olarak değerlendirilecek olursa o zaman şöyle bir sonuca varmamız kaçınılmaz olacaktır: Büyük bir çoğunluğu dinî kurallara uymayan Siyonistlere gökten yardımın geldiğini ve kurtuluşun başladığını söylemek, onların doğru söylediklerini, yöntemlerinin doğru olduğunu, kurdukları devletin kâfir bir devlet olmadığını kabul etmek anlamına gelir. Ancak böyle bir kabul, orduları, ağlama duvarını, Rahel kabrini ve Mukefle mağarasını kurtarmış olan Siyonizmi ve kurduğu devleti bütün sembol ve değerleri ile birlikte reddetmenin doğru bir yaklaşım olmadığını gösterir.”⁵⁵ Haham Taytelbuvem gözünde Siyonistler, İsrail halkını yok etmeye çalışan inançsız kimselerdir. Burada Satmar Hahamı Taytelbuvem, laik İsrail Devleti ve Siyonist hareketini reddetme düşüncesinden hareket ederek, bu yorumları yapmakta ve 1967 zaferinin, gökteki Yüce Rabb’in İsrail halkına bir yardımı olduğu düşüncesini reddetmektedir. Çünkü ona göre bu halk, dinden çıkmış kimselerden oluşmaktadır. Bu yüzden Rabb’in ilahi bir mucize ile desteğini hak etmemektedir. Haham Taytelbuvem’in bu değerlendirmesi Yahudiler arasında ciddi oranda anti-Siyonist bir damarın varlığını göstermesi bakımından manidardır.

Aslında daha genel olarak bakılırsa Yahudilerin Siyonizm karşıtlığı, üç yönlü bir muhalefettir: Ultra Ortodoks, liberal-hümanist ve sosyalist. Ortodoks Yahudiler karşıtlıklarını temelde Yahudi dinî metinlerinden kaynaklanan köklü Mesihçi pasif kurtuluş inancına dayandırırken, liberal Yahudilerin muhalefeti, yaşadıkları ülkenin milli değerlerini benimseyerek Yahudiliklerini dinî bir kimlik olarak yorumlamalarından, dolayısıyla Yahudi milliyetçiliğine karşı çıkmalarından kaynaklanır. Enternasyonalist bir tutum benimseyen sosyalist Yahudiler ise genel olarak milliyetçilik düşüncesini anakronik bularak, Yahudi meselesinin ancak proletarya tarafından gerçekleştirilecek olan sosyalist devrim çerçevesinde ortaya çıkacak olan özgürleşme ile çözüleceğine inanırlar. İlk başta oldukça şiddetli olan bu karşıtlıklar, Avrupa’da faşizmin yükselmesi ve İsrail Devleti’nin kurulmasından itibaren giderek kaybolmuş, çoğu Yahudi Siyonist ideolojiyi benimsemiş veya benimsemek zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak 1967 yılında Altı Gün Savaşları sonucunda İsrail’in oldukça geniş bir coğrafyayı işgali, Yahudilerin Siyonizm karşıtlığı açısından yeni bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren ortaya çıkacak olan savaşlar ve çatışmalar çerçevesinde İsrail Devleti’yle ilgili olarak hayal kırıklıkları giderek artan özellikle liberal ve sosyalist Yahudiler, insani değerler çerçevesinde Filistin yanlısı örgütlü hareketler bünyesinde bir araya gelerek Siyonizm ve İsrail karşıtı seslerin yeniden yükselmesine yol açmışlardır.⁵⁶ Ancak bu sesler İsrail’in geneli içinde maalesef azınlıkta kalmıştır.

Siyonizm ve İsrail karşıtı seslerin yükselmesinin altında yatan sebeplerden biri de fundamentalist Yahudilerin, Siyonizm’in idealize ettiği şekilde insanın kendi kaderini kendisinin belirleyeceği fikrine şiddetle karşı çıkmalarıdır. Siyonist amaçlara en sert tepki gösterenlerin başında da Neturei Karta gelir. Neturei Karta’ya göre zamanı gelince Tanrı, İsrail’i mucizevi şekilde kurtarmaya kadirdir ve kurtaracaktır. Bu uğurda Yahudilerin ayrıca bir çaba içine girmelerine gerek olmadığı gibi savaşmaları da anlamsızdır.

⁵⁵ Şami, *Din Devleti İsrail*, 311-312.

⁵⁶ Özalkan, *Siyonizm Karşıtı Yahudiler*, 16-17.

Onlar sürgüne rıza göstermeli, kurtarılacakları günü inanç ve sabırla beklemeli ve takdir-i ilahiye, Tevrat'a uygun yaşamalıdır.⁵⁷ Tevrat'a uygun yaşamaları halinde Tanrı onları kurtaracaktır.

Neturei Karta'ya göre laik Siyonistlerin İsrail'de uygulamak istedikleri şey, diğer milletler gibi Yahudilerin de kendi siyasal özgürlüklerini elde etmek için savaşmalarıdır. Filistin'deki Yahudilerin Arap isyanları sonrasında durumu, Nazi Almanya'sındaki Yahudilerin durumuna benzetilebilir. Onlar, Tanrı'ya karşı geldikleri ve Yahudilerin seçilmişliğini inkâr ettikleri için böyle bir cezaya uğramışlardı. Dün olduğu gibi bugün de Siyonist ideoloji, Yahudilere karşı ciddi bir düşmanlık içindedir. Bu düşmanlık, Yahudilerin belki de yıkımı olacaktır. Neturei Karta'nın yayımladığı bir bildiri de şu ifadeler, düşüncesini açık bir şekilde ortaya koymaktadır: "Yahudilerin fiziksel olarak savunulacağı düşüncesi *heretik* bir yaklaşımdır. Tanrı korusun, bu bir yıkıma ve perişanlığa yol açabilir."⁵⁸ Neturei Karta, İsrail'in kuruluşundan Altı Gün Savaşları'na (1967) kadar olan modern Yahudi tarihinde meydana gelen olayları, İsrail'i tuzağa düşürmek için özenle hazırlanmış *şeytani bir plan* olarak görür. Satmar Rabbesi Teitelbayem, İsrail'in Altı Gün Savaşları'nı kazanmasını da şeytani güç Samael'in iş başında olmasına bağlar. Bu savaşın kazanılmasını ise asla bir mucize olarak görmez. Belki çok olağanüstü başarı olabilir, ancak asla mucize değildir. Meydana gelen şeyler tamamen doğaldır. Bunda Arapların teknolojik olarak geri kalmış ve askeri bakımdan başarısız olmalarının da etkisi vardır.⁵⁹ Neturei Karta'ya göre, 1948-1967 yılları arasındaki üç savaşın sorumlusu da Siyonistlerdir. Yine ona göre 1956'daki Sina saldırısı da haksızdır. Kurt'a göre İsrail'in kuruluşunun teolojik gerekçesi henüz oluşmamıştır. Bunun için de yapılanlar Yahudiliğe aykırı olduğu gibi ileride oluşacak büyük zararlara da gebecektir.⁶⁰

Satmar Rabbesi de bölgedeki tüm şiddetin kaynağı saydığı devletin sunağında Siyonistlerin binlerce yaşamı feda ettiğini takipçilerine hatırlatarak benzer şekilde Altı Gün Savaşları'nı kınamıştır. Zira onlara göre "Tevrat'ın hiçbir şekilde tüm Siyonist devlet uğruna tek bir Yahudi'nin bile canını vermesine izin vermediğine hiç şüphe yoktur..."⁶¹ Tzadikim'in, yani adil insanların devletinde bile çağımızda Yahudilerin savaşa maruz bırakılmasına izin yoktur düşüncesi hâkimdi. Tevrat'ın, Yahudileri barış için aracı olmak ve savaştan kaçınmak için tüm çabayı göstermeye mecbur kıldığı gün gibi aşikârdır. Bu iblis insanlar, yani Siyonistler, "Tevrat'ın görüşünün tam aksini yapıp devletlerle hiç durmadan didişiyorlar." Satmar Hasidlerine göre Tevrat'ın izni olmaksızın Yahudileri savaşa çekmek adam öldürmekten farksızdı. Satmar Rabbesi'nin görüşleri Haredi dünyasında Yiddiş dilinde yaygın bir biçimde dolaşıyordu. Teitelbaum, önce bir peygamber, tutumu Yahudilik emirlerine uygun bir krala taç giydirmedikçe Tevrat'ın savaşa izin vermesinin mümkün olmadığını açıkladı. Teitelbaum'un yargısı, İsrail Devleti'ni Yahudi geleneğinde ve özellikle de İbn Meymun'da (ö. 601/1204) tanımlanan krallık kavramıyla benzer kabul

⁵⁷ Kurt, *Fundamentalist Yahudiler*, 322.

⁵⁸ Kurt, *Fundamentalist Yahudiler*, 322-323.

⁵⁹ Kurt, *Fundamentalist Yahudiler*, 322-323.

⁶⁰ Kurt, *Fundamentalist Yahudiler*, 325.

⁶¹ Kurt, *Fundamentalist Yahudiler*, 325.

eden pek çok Mizrahi hahamın görüşlerini reddediyordu. Onların, Yahudiliği, askeri yönleri de dâhil Siyonist girişime yandaş etme yöntemleri de buydu.⁶² Buna göre 1967 Altı Gün Savaşları'nın herhangi bir özel ve teolojik anlamından da söz edilemezdi.

Ulusalıcı Dindarlar arasındaki militanca eğilim, Altı Gün Savaşları'nın ardından Kutsal Kitap'ta bahsi geçen toprakların işgalinin peşi sıra yeniden hareketlendi. İsrail'in 1967 zaferi, örneğin Yeshayahu Leibowitz için derin bir endişe kaynağıydı. Leibowitz, zaferin doğurduğu kibre ve putperestlik olarak yorumladığı, her şeye kadir olma hissine şiddetle tepki gösterdi. İşgal edilen toprakların Filistinlilere iadesini savundu. Eğer bu iade gerçekleşmezse, bu topraklar İsrail için sürekli bir korku ve kaygı kaynağı olmaya devam edecekti. Leibowitz görüşünü Altı Gün Savaşları'ndan birkaç ay sonra açıklamıştı; o sıralarda Haham Amram Blau da İsrail'i işgal ettiği toprakları, vakit kaybetmeden iade etmeye çağırıyordu: “Şayet Siyonistlerin zerre kadar sağduyuları varsa... Arap devletlerini kendileriyle, Filistinlileri de içerecek ve böylece onlara haklarını geri verecek, bir konfederasyon kurmaya davet ederler. Barış, güçlüyken yapılmalıdır. Şimdi onlar (Siyonistler) güçlü. Ama bunu yapmayacaklar, çünkü gururlular ve en ufak bir ödün vermeyi bile reddedecekler. Bir gün bir Arap'ın böyle bir konfederasyonun başkanı olduğunu görmektense milyonlarca Yahudi'nin hayatını tehlikeye atmaya tercih ederler. Bunlar aniden gelen bir zaferle kazandıklarını hayal ediyorlar. Bugün güçlerinin zirvesinde olduklarından kimse şüphe edemez. Düşüşleri de işte tam bu noktada başlayacak. Yakında işgallerinin yol açacağı tüm o sorunlara şahit olmaya başlayacaklar. Arapların nefreti derinleşecek ve öç almak isteyecekler. Şimdi sınırları içinde Siyonistlerin yüz binlerce düşmanı var. Burada yaşayan hepimiz de şimdi büyük bir tehlike altındayız.”⁶³ Leibowitz'in bu ifadeleri bugün için de ayrı bir anlam taşımaktadır. Leibowitz'in bu görüşlerinde yalnız olmadığını belirtmek gerekir. Muhalif Yahudilerden Harediler de benzer görüşleri savunacaktır.

Haredi Yahudi muhalifler, Ulusalıcı Dindarların benimsedikleri siyasi ve askeri görüşleri yoğun ve sert bir şekilde eleştirmiştir. Altı Gün Savaşları'nın ardından, başlarda ülkenin siyasi sahnesinde küçük bir oyuncu olan Mizrahi hareketi kendine çok daha fazla güvenmeye başlamıştır, zira İsrail zaferi, ilahi bir mucize ve sonra da 1967'de işgal edilen topraklardaki yerleşimlerin *ilahi onayı* gibi yorumlanmıştır. İsrail Devleti'nin ele geçirdiği toprakların ilhak edilmesi demek olan Büyük İsrail'in en açık savunucuları, kendi Tevrat yorumlarını ön plana çıkardılar ve bu tavır, onları seküler Siyonistlerden daha azimli kıldı. Haredi muhalifler onları, sahte peygamberlere benzeterek şöyle der: “Kutsal Tevrat kendimizi sahte peygamberlerden uzaklaştırmamızı ve hatta “Emirler” hakkında konuştuklarında onları dinlemememizi buyurmaktadır. Onların sözleri Tanrı'nın hizmetinde olsa bile onları dinlemek yasaklanmıştır, çünkü Tevrat adil bir davayı savunduklarında bile sahte peygamberlere kulak vermemizi yasaklar.”⁶⁴ Ancak Ulusalıcı Dindar gençlik genel olarak Tevrat'taki İsrail Topraklarının tamamına yerleşmeyi teşvik eden Mesihçi doktrin-

⁶² Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 188.

⁶³ Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 189-190.

⁶⁴ Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 239.

lerle kamçılanmaktadır. En coşkulu, en uzlaşmaz yerleşimciler Ulusalçı Dindar inançtakiler arasından çıkmaktadır. Pek çok dindar olmayan asker, 1967'de işgal edilen topraklarda hizmet etme emirlerine içerlemekte, fanatik bir çeteden bir gömlek üstün gördüklerini korumayı reddetmekte iken, Ulusalçı Dindar askerler de 1967'de işgal edilen toprakların bir bölümünü tahliye etme emirlerine itaat etmeyi reddetmektedirler. Vicdani ret, artık siyasi yelpazenin her iki ucunda da alelade bir hal almıştır.⁶⁵

Son olarak Altı Gün Savaş'larının Hasidilerin yanı sıra Siyonist Yahudilerin politik olarak sol düşünceyle ilişkilerini değiştirdiğini belirtmek gerekir. Aslında 1960'lar ve 70'ler boyunca Yahudiler büyük ölçüde hâlâ sol ile ilişkiliydi. Bir buçuk yüzyıl boyunca yaratılan eleştirel düşünce geleneği, Avrupa'da olduğu kadar Amerika Birleşik Devletleri'nde de gücünü korudu. Fransa'da solculuğun Yahudi gençlerle özdeşleştirilmesi medya organlarında klişe haline gelmişti.⁶⁶ Ancak Yahudilerle sol arasındaki ilk kopuş McCartizm Amerika'sında yaşandı. Kopuş, Avrupa'da biraz daha geç, 1967 yılında, Altı Gün Savaşları sırasında olacaktı. Bu olay, İtalyan şair Franco Fortini'nin altını çizdiği gibi, "Yahudilik, antifaşizm, direniş ve sosyalizm birbirine yakın gerçekliklerdir" düşüncesini ortadan kaldırdı.⁶⁷

Sonuç

Bu makalede İsrail'in bir devlet olarak kuruluşunun teo-politik meşruiyet sorunu açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. 1948 yılında laik ve seküler iddialarla kurulan İsrail, kurulduğu günden bu yana kuruluşunu teolojik olarak meşrulaştırmak istemiştir. 1967 yılında gerçekleşen Altı Gün Savaşları Siyonistler tarafından İsrail'in kuruluşunun teolojik tasdiki olarak yorumlanmıştır. 1950'li yıllarda İsrail Hükümetinin Başbakanı David Ben-Gurion'un bu yorumda politik aktör anlamında öncü rolü oynadığı görülmektedir. Kitabı Mukaddes anlatıları, Ben Gurion'un gündelik teo-politik retoriğine yapı, araç ve söylem olarak hizmet etmiştir. Ulusalçı Dinî Partinin/*Hareketin* 1967'den beri işgal edilen topraklardaki yerleşim politikasını, kendilerinin ne politik duruşunu ne de inançlarını paylaşan diğer İsraili Yahudilere büyük oranda benimsetmeyi başardığı görülmektedir. Onlara göre bu zafer dünyadaki çoğu Yahudi'nin İsrail'e aidiyet hissini pekiştirmiş, İsrail halkının iyimserliği ve umudunu yeniden canlandırmış ve bu durum ilahi ve mucizevi bir müdahale, Siyonist girişimin *onaylanma nişanesi* olarak görülmüştür. Bundan böyle ne dindar ne de seküler Yahudiler "ilk peygamberlerin toprağına" bu dönüşün onaylanma nişanesini görmezlikten gelebilirdi.

1967 Altı Gün Savaşları'nın meydana getirdiği büyük dönüşümler, gerek *Yahudilerin* kendilerine ait bir devlete kavuştuğunu gören din adamları, gerekse geleneksel olarak devletin laik tanımına bağlanmış bulunan din adamı olmayanlar üzerinde derin dinsel-siyasal yankılar uyandırmıştı. Bunun sonucu da Yahudi devleti ile Yahudi toprağı ikiliğinin ortadan kalkması olmuştur. Altı Gün Savaşları'ndan önceki ile sonraki durum arasındaki değişim de bunun en açık kanıtı sayılmıştır. Artık İsrail Devleti Yahudiler için bir ihvan değil, esasında Tanrı'nın Yahudi olmayan uluslardan intikamı olarak görülmeye

⁶⁵ Rabkin, *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*, 249.

⁶⁶ Traverso, *Yahudi Modernitesinin Sonu*, 64.

⁶⁷ Traverso, *Yahudi Modernitesinin Sonu*, 65.

başlanmıştır. Özünde modernitenin teolojik-politik bir projesi olarak görülebilecek bu durum, sahadaki aktörlerin siyasal ihtiraslarını teoloji kılıfıyla kamufle edip, amaçları için geniş Yahudi kitlelerinin desteğini almayı hedeflemekten başka bir anlama gelmiyor gibi görünmektedir.

1967 Altı Gün Savaşları'nın sonuçları, Siyonist İsrail yöneticilerine aradıkları meşruiyeti önemli oranda vermişti. Ancak bütün Yahudiler aynı fikirde değildi. 1967 Altı Gün Savaşları'nı Siyonist perspektiften "ilahi bir mucize ve İsrail'in kuruluşunun teolojik tasdiki olarak" gören teo-politik anlamının yanı sıra aynı olayı anti-Siyonist perspektiften "şeytani bir plan" olarak görenler de vardı. Bu görüşte olanlara göre Altı Gün Savaşları, İsrail'i tuzağa düşürmek için itinayla hazırlanmış şeytani bir plandır. Bu anlayışa göre yapılması gereken Yahudiliğin gereklerini yerine getirerek sabırla beklemektir. İlahi tasdik Siyonist amaçlar için gerçekleştirilen savaşlarla olmaz. Bu anlayışa göre yapılması gereken, Yahudiliğin gereklerini yerine getirerek sabırla beklemektir.

Sonuç olarak İsrail'in kuruluşunun teolojik tartışmaları bitmiş değildir. Bir yandan geleneksel Yahudiliğin Mesih beklentisi, diğer yandan Siyonistler tarafından Mesih'in teo-politik amaçlarla araçsallaştırıldığı bir durum söz konusudur. Ancak modern ulus-devlet çağında kendi politik çıkarlarını teolojik temellerle gerekçelendirmeye devam eden bir devlet olgusuyla karşı karşıya olduğumuz artık hakikattir. Bu hakikatin hem İsrail toplumunun gelecek beklentileri ile hem de İsrail devletinin kendisini konumlandığı yer ile ilişkisi, geniş boyutta ele alınmayı beklemektedir. Eğer konuyla ilgili önemli çalışmalar yapılabilirse bunun politik teolojinin yeni biçimlerinin anlaşılmasına, Ortadoğu'da uluslararası ilişkilerin geleceğinin öngörülmesine, kalıcı barışın önündeki engellerin fark edilmesine önemli katkıları olacağı izahtan varestedir.

Kaynakça

- Altschuler, Mor. *The Messianic Secret of Hasidism*. Genel Ed. David S. Katz. Danışman Ed. Stuart Cohen (Bar-İlan), Anthony T. Grafton, Yosef Kaplan, Fergus Millar. Koninklijke Brill: 2006.
- Armstrong, Karen. *Tanrı Adına Savaş-Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslamda Köktendincilik*. Çev. Murat Erdem. İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.
- Attias, Jena C - Esther, Benbassa. *Paylaşılmayan Kutsal Topraklar ve İsrail*. Çev. Nihat Önel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Baybal, Sami. *İbrahimi Dinlerde Mesih'in Dönüşü*. Konya: Yediveren Kitap, 2002.
- Bayer, Alain. *Siyonizmin Kökenleri*. Çev. Volkan Aytar. İstanbul: İletişim Yayınları, 1991.
- Bowen, Jeremy. *Six Days: How the 1967 War Shaped the Middle East*. New York: St. Martin's Press, 2005.
- Çağlayan, Selin. *İsrail Sözlüğü*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Dayan, Moşe. *Jerusalem Post*. 10 Ağustos 1967.
- Ehrlich, Avrum M. *The Messiah of Brooklyn: Understanding Lubavitch Hasidism Past and Present*. Jersey City: KTAV Pub. House, 2004.
- Erdoğan, Hikmet. *Büyük İsrail Stratejisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- Finkelstein, Norman G. *The Holocaust industry: Reflection on the Exploitation of Jewish Suffering*. London: Verso Publication, 2003.
- Garaudy, Roger. *İsrail Mitler ve Terör*. Çev. Cemal Aydın. İstanbul: Pınar Yayınları, 1996.
- Garaudy, Roger. *İsrail Sorunu Siyasal Siyonizm*. Çev. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyatı Yayınları, 2017.
- Garfinkle, Adam. *Politics and Society in Modern Israel-Myths and Realities*. Second Edition. Oxon: Routledge Taylor&Francis Group, 2015.

- Gerges, Fawaz A. "The 1967 Arab-Israeli War. U.S. Actions and Arab Perceptions". Ed. David W. Lesch *The Middle East and The United States*. 191-211. Colorado: Westview Press, 2003.
- Glickman, Rabbi Elaine Rose. *The Messiah and The Jews-Three Thousand Years of Tradition, Belief and Hope*. Woodstock, Vermont: Jewish Lights Pub., 2013.
- Gül, Murat & Yüksel, Bekir Ali. "İsrail'in Dış Politikasını Anlamak: Tevrat, "On Emir", "Vadedilmiş Topraklar" ve Üstünlük". *Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 6/1 (2016), 335-352.
- Inbari, Motti. "Messianism a Political Power Contemporary Judaism-A Comparison: Radical Ultra Orthodoxy and Messianic Religious Zionism". *Oxford Handbook of Apocalyptic Literature*. Ed. John Collins. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Johnson, Paul. *Yahudi Tarihi*. Çev. Filiz Orman. İstanbul: Pozitif Yayınları, 2001.
- Karahan, Semiha. *Siyonizmin Teolojik Temelleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Karlsson, Ingmar. *Din, Terör ve Hoşgörü*. Çev. Turhan Kayaoğlu. İstanbul: Homer Kitabevi, 2005.
- Kavka, Martin. *Jewish Messianism and the history of Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Kirman, M. Ali. "Sekülerleşme Perspektifinden Dinî ve Seküler Fundamentalizmler". *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, V. 1/2 (2008), 274-291.
- Kurt, Ali Osman. *Fundamentalist Yahudiler*. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2016.
- Miller, Chaim. *Turning Judaism Outward: A Biography of the Rabbi Menachem Mendel Schneerson The Seventh Lubavitcher Rebbe*. Brooklyn: Kol Menachem, 2014.
- Oren, Michael B. *Six Days of War: June 1967 and the Making of the Modern Middle East*. New York: Oxford University Press, 2002.
- Oruç, Haydar. "Sekülerlikten Radikalleşmeye: İsrail'in Kurucu Felsefesinde Konstrüktivist Dönüşüm". *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 4/1 (2017), 158-188.
- Özalkan, Seda. *Siyonizm Karşıtı Yahudiler*. İstanbul: İz Yayınları, 2018.
- Rabkin, Yakov M. *Yahudilerin Siyonizm Karşıtlığı*. Çev. Şahika Tokel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Ravitzky. *Messianism, Zionism, and Jewish Religious Radicalism*. Çev. Michael Swirsky - Jonathan Chipman. Illinois: University of Chicago Press, 1996.
- Rokach, Livia. *İsrail'in Kutsal Terörü*. Çev. Zeynep Neşe. İstanbul: Belge Yayınları, 2006.
- Roth, Stephen J. Ed. *The Impact of the Six-Day War*. New York, NY: St. Martin's Press, 1988.
- Sand, Şlamo. *Yahudi Halkı Nasıl İcat Edildi? (Kitabı Mukaddes'ten Siyonizme)*, Çev. Işık Ergüden, İstanbul: Doğan Kitap, 2011.
- Shahak, Israel & Mezvinsky, Norton. *İsrail'de Yahudi Fanatizmi*. Çev. Ahmet Emin Dağ. İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- Shahak, Israel. *Yahudi Tarihi Yahudi Dini - Edward Said'in Önsözüyle*. Çev. Ahmet Emin Dağ. İstanbul: Anka Yayınları, 2004.
- Sharot, Stephen, *Messianism, Mysticism and Magic: A Sociological Analysis of Jewish Religious Movement*, North Carolina: University of North Carolina Press, 1982.
- Sprinzak. "Three Models of Religious Violence: The Case of Jewish Fundamentalism in Israel". *Fundamentalisms and the State*. Ed. Martin E. Marty ve R. Scott Appleby. Chicago ve Londra: 1993.
- Şami, Abdullah R., *Din Devleti İsrail: İsrail'de Dini Cemaat ve Partiler*, Çev. Reşad Abdullah Şami, İstanbul: İlke Yayınları, 2002.
- Taylor, A. R. *İsrail'in Doğuşu*. Çev. Dilek Akari. İstanbul: Pınar Yayınları, 1992.
- Tezokur, Hadi. *Yahudilik I*. Ankara: Akademisyen Yayınları, 2020.
- Tokalak, İsmail. *Yahudiliğin Kökenleri ve Küresel Gücü*. İstanbul: Ataç Yayınları, 2014.
- Torun, Abdullah. "Altı Gün Savaşları: Sebepleri ve Sonuçları Açısından Ortadoğu'da Bir Dönüm Noktası". *Akademik Ortadoğu Dergisi* 6/1 (2011), 109-127.
- Traverso, Enzo. *Yahudi Modernitesinin Sonu Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi*. Çev. Zeynep Bursa. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.